

73 xulio
agosto
setembro
1981

GRIAL

F

P
E

ERMIN

FERMIN

P

E

N

Z

O

L

NZOL

OL

IN MEMORIAM

- * Ánxel Fole * Ramón Piñeiro * Manolo González *
- M.º Xosé Rodríguez Galdo * Ramón Lorenzo * Basilio Losada *
- Isaac Díaz Pardo * Xesús Alonso Montero * Emilio González López *
- Marino Dónega * Xosé M. R. Pampín * Olga Gallego e Pedro López.

ANÍBAL OTERO E A LEXICOGRAFÍA GALEGA. COMENTARIOS Ó VOCABULARIO DE SAN JORGE DE PIQUÍN

Fermín Penzol foi bó amigo de Aníbal Otero e sentía vivo interés polo seu labor lexicográfico. Visitouno varias veces en Ribeiras de Piquín para avivecer a promesa que lle tiña feita de ordenar o material léxico xa recolleito, comprometéndose o Penzol a lograr a súa publicación inmediata. Froito desa mutua promesa amistosa foi a obra "Contribución al diccionario gallego".

Como homenaxe aos dous amigos, incorporamos neste número os comentarios de Manolo González ao "Vocabulario de San Jorge de Piquín", libro do Aníbal publicado póstumamente por A. Santamarina e F. García Gondar e que Penzol recibiu con grande alegría polo que representa de xeneroso rescate de boa parte da obra de Aníbal Otero.

Desde que empezaron os traballos do A.L.P.I., e mesmo desde o ano 1931 cando entrou a colaborar co Centro de Estudios Históricos, recorrendo lugares de Castela, León e, sobre todo, de Galicia pra recoller materiais pró *Romancero general de España*, A. Otero sente unha fonda preocupación polo tesouro lexicográfico galego, vivo no pobo e adoito descoñecido polos escritores galegos. Durante o tempo que estivo a face-las enquisas pró A.L.P.I., A. Otero recorreu toda Galicia e Pórtugal nun fatigoso pro insustituíble labor de campo, único método pra recolle-lo léxico galego coa exactitude e coa matización con que a el lle gustaba.

Nin a súa detención e extradición de Portugal pedida polas autoridades "nacionais" simplemente polo feito de amostrar simpatía por un réxime que lle axudaba na súa carreira de filólogo, nin a ignorancia dos xuzgadores ó consideralo coma un espía por levar consigo os cadernos do A.L.P.I. escritos en caracteres fonéticos que non souberon mandar interpretar, nin o desfile polas cadeas españolas, foron males abondos pra asulaga-lo seu amor e interés pola lingua galega, aínda que conseguiron, iso si, creba-la súa saúde e deixarlle unha doencia nervosa que non había abandonar ata a súa morte o día 11 de marzo de 1974.

Aníbal falaba decote da necesidade dun Dicionario galego, porque os que corrían daquela, e corren aínda agora, non lle gustaban, e tíñalles verdadeira xenreira, de tal xeito que, por exemplo, do de Eladio Rodríguez chega a decir que é unha mistura de castelán, americano, latín, grego e galego. Sostén que o galego é unha lingua

feita e dereita, con longa evolución histórica, obra de todo un pobo e non de ningunha caste concreta. Consideraba que polo momento é máis importante o estudo do galego oral ca do histórico, porque aquel é o único que nos pode proporcionar o medio axeitado de expresión literaria. Abogou teimosamente pola publicación dun bo dicionario pra orientar ós nosos escritores, e evitar que se boten a inventar palabras innecesarias e sin xeito, que non serven máis que pra encubri-la súa ignorancia e a súa nugalla.

A súa obra lexicográfica publicada é a seguinte:

“Hipótesis etimológicas referentes al gallego-portugués”, 24 fascículos publicados nos *Cuadernos de Estudios Gallegos* entre os anos 1949 e 1971.

“Contribución al léxico gallego y asturiano”, 10 fascículos publicados en *Archivum* de Oviedo entre 1953 e 1964.

“Irregularidades verbales del gallego”, en *Cuadernos de Estudios Gallegos*, VII, 1952, páxs. 399-405.

“Una versión latina popular de las doce palabras retornadas”, en *Cuadernos de Estudios Gallegos*, VI, 1951, páxs. 289-295.

“Voces onomatopéyicas del gallego-portugués”, en *Homenaje al Profesor Alarcos*, t. II, Valladolid, 1966, páxs. 63-72.

Contribución al diccionario gallego, Ed. Galaxia, Vigo, 1967.

O seu labor no terreo lexicográfico veuse a engadi-la publicación, como anexo 8 da revista *Verba*, do traballo que leva o título *Vocabulario de San Jorge de Piquín*¹, e que viu a luz pública gracias ó esforzo de Antón Santamarina Fernández e de Francisco García Gondar, que tomaron ás súas costas o dificultoso traballo de transcripción e ordenamento do material dos orixinais do autor, orixinais que datan do ano 1941 e que se foron enriquecendo posteriormente con anotacións de datos recollidos en épocas moi distintas.

O libro ábrese cunha INTRODUCCIÓN dos encargados da edición póstuma do libro de Anibal. Nela fan unha historia do traballo do autor, e dan unhas instrucións pró manexo e comprensión correcta do libro que reúne máis de 10.000 voces, nas que, amáis das recollidas polo autor na súa terra natal de S. Xorxe de Piquín, localidade que lle dá título á obra, están incluídas outras de distintos puntos de Galicia que gardan relación formal ou semántica con algunha das da bisbarra de S. Xorxe. Figuran neste léxico mesmamente voces tomadas de diversos dicionarios e repertorios léxicos galegos, portugueses, astur-leoneses, etc., relacionados igualmente con palabras de Piquín.

Os orixinais, segundo manifestan os editores na introdución, e que eu tiven oportunidade de examinar, están constituídos por 11 libretas de 22×16 cm. aproximadamente, mecanografiados por unha

¹ Otero, Anibal: *Vocabulario de San Jorge de Piquín*, anexo 8 de *Verba, anuario gallego de filología*, Universidade de Santiago de Compostela, 1974.

soa cara, aínda que case sempre con notas e novas palabras, escritas a man, introducidas polo propio autor entre o escrito a máquina, e que, a miúdo, enchen tamén o reverso de moitas follas. Incluso unha libreta enteira, a 7, que contén as letras F-, G-, é totalmente manuscrita.

O autor, despois da súa saída da cadea, comezou a xuntar unha colección de palabras que chegaron ó seu ouvido polos camiños máis diversos: conversas cos seus compañeiros de cadea, enquisas feitas pra cofección do A.L.P.I., contacto asiduo cos viciños de S. Xorxe de Piquín, encontros na súa terra con xentes doutros lugares, etc. Esta colección de voces forma un corpus da meirande importancia dentro dos estudos de lexicografía galega, e é unha contribución transcendental que vén demostrar unha vez máis a variedade e riqueza de matices do léxico galego, variedade e riqueza que soamente nunha pequena parte é coñecida por moitos escritores que empregan a lingua da nosa terra como medio de expresión das súas vivencias. O estudo do sistema da lingua galega, así coma o coñecemento da súa riqueza léxica, convírtese case nunha obriga moral pra aqueles escritores que, dun xeito consciente, queiran servi-la cultura do pobo galego.

O vocabulario que nos presenta A. Otero é un auxiliar extraordinario pró estudio da fala viva nos seus distintos niveis:

1. FONÉTICA

1.1. *Vocalismo*

Obsérvase unha vacilación moi grande no vocalismo átono, vacilación moitas veces axudada por fenómenos de asimilación e disimilación:

— alternancia *e / i*: *empericarse/empiricarse, empeoujado/empioujado*;

— alternancia *e / a*: *espientar/espiantar*;

— alternancia *a / i*: *grajería/grijería*;

— alternancia *u / i*: *engabuñoarse/engabiñoarse*;

— alternancia *o / a*: *escorfallar/escarfallar, escorocar/escarocar*;

— alternancia *o / i*: *povisa/pivisa*;

— alternancia *ai / ei*: *gaiteiro/gueiteiro, engaimarse/engueimarse, saimeira/seimeira*;

— alternancia *au/ou*: *auriolo/ouriolo*.

As veces o -o final en contacto con *i* zárrase en -u, tal é o caso de *nevaríu*.

Só en raras ocasións o autor rexistra o elemento vocálico -e que adoita aparecer tras -r final, sobre todo no infinitivo dos verbos, quizais por consideralo un vulgarismo que non se produce na fala dun xeito constante. Con todo, algunha vez anota este -e, por ex. en *lurpiare, espoleare*, etc. Noutros casos en que o autor o anotou

nos seus cadernos, non foi rexistrado polos editores, ben por despiste ou por erro da imprenta, como sucede en *atrabincare* e *trabincare* que, por se tratar de formas localizadas nun punto moi concreto, debería conservarse tal como están documentadas no manuscrito. É posible que o que moveu ós editores a suprimi-lo -e final fose o feito de que na parte mecanografiada dos cadernos aparecen dun xeito case xeral as formas con -r. Como dixemos, este -e é considerado por moitos un vulgarismo, pro ésta non pode ser razón en traballos deste tipo nos que se trata de reflexar do xeito máis axustado posible a fala viva. Por iso consideramos que non se deben refugar aquí as formas con -e cando aparezan no orixinal do autor. O máis probable é que fose un erro de imprenta ou un despiste dos transcritores, explicable doadamente se temos en conta a dificultade de interpreta-la letra de Aníbal Otero.

A terminación *-ear* dos verbos frecuentativos cambiase a miúdo en *-iar*, zarrándose un grado a vocal átona: *cabeciar*, *cachapeliar*, *larapetiar*, *escarnabiar*, etc., frente a *refestelear*, *larbear*, *esfacharear*, *lolear*, *trapelear*, etc., que conservan a terminación *-ear*.

En voces do vocabulario de A. Otero advírtese a presenza dun iode antihiático: *moya* (*moa*), *moyer* (*moer*). Outras veces, en vez dun iode o que se forma é un wau, que nalgúns casos desenvolve un elemento velar ou labial que xa existe na articulación labio-velar do [w]; a presenza dun wau antihiático co posterior desenvolvemento dun [b] é o que se observa en *chouer* 'cerrar a la ligera un portillo aberto en un cercado', palabra formada a partir de *choer* (do lat. *claudere*).

Atópanse casos de epéntese de [j] na terminación, por ex. *bercio*, *dedibia* (ó lado de *dediba*), etc. A intercalación desta semiconsoante é un rasgo típico de todo o dominio do leonés, que aparece tamén no galego oriental. Tense discutido sobre a orixe deste elemento, que ata agora non se explicou dunha maneira ben convincente. Penseuse que nalgúns casos este [j] pódese deber á influencia dos verbos en *-iar*, tendo en conta que, como xa vimos, moitos dos infinitivos en *-ear* pronúncianse [jár]. Outra explicación é a de que se trata da propagación do *í* acentuado, explicación que non resulta convincente se temos en conta que as máis das palabras que teñen esta semiconsoante na terminación non teñen *í* tónico. Áchanse casos nos que se pode ve-la epéntese dun iode, ou tratarse sinxelamente dunha metátese: *trutia*, *escutiar*, *enjutio* (que poden ser formas metatizadas de *truita*, *escuitar*, *enjuito*).

Hai casos de prótese dunha vocal en verbos e en sustantivos: *ajentar* (cabo do máis frecuente *jantar*), *abadio* (cabo de *badio*), *abercía* (cabo de *bercía*).

1.2. Consonantismo

É relativamente doado atopar dúas variantes fonéticas dunha mesma voz, unha delas con consoante xorda e a outra con consoante sonora: *empadumar/embadumar*, *encañados/engañados*, *ca-*

A Blanca e Fermín Penzol

con fonda estima

COLMEIRO

M. TORRES

rroufeiro/garroufeiro, charapeliar/charabeliar, embatucar/embaducar, empadumar/embadumar, escatramundar/escadramundar, etc.

Casos de confusión de palatais, sobre todo entre a lateral [ʎ] e a nasal [ɲ]: *embeleñar* ó lado de *embelellar*, *engarameñado* ó lado de *engaramellado*, etc.

Cabo de *enjollar*, que reflexa unha pronuncia [ẽɲsoʎár] 'doblarse el tallo de las mieses o las puntas al clavarlas', aparece a variante despalatalizada *ensollar*.

Casos de confusión de *c* e *f*, confusión propiciada pola proximidade do punto de articulación de ámbalas consoantes, a primeira interdental e a segunda labiodental: ó lado da forma máis extendida *desacibelar* atópase a forma máis etimolóxica *desafibelar*, que conserva o *f* do latín FIBELLA.

Son abundantes neste *Vocabulario* os casos de disimilación consonántica: *deribia*, en Sadrarín, é a forma disimilada de *dedibia*. A forma *eijo*, en Codeseda, co significado de 'pedra grande de río' non é máis ca unha variante de *jeijo*, con caída do [s] inicial por unha disimilación de palatais.

Asimesmo están ricazmente exemplificados casos de metátese consonántica: *chapareliada/charapeliada*, *chaparelo/charapelo*, *espaludado/espaludrado*, *figado/fidago*, *redadeiro/derradeiro*, etc.

Achanse nalgunhas voces casos de rotacismo de -s diante de consoante sonora (*churmigar* cabo de *chusmigar*) e de confusión de -r e -l implosivos (*esfarmagar/esfalmagar*).

2. MORFOLOXÍA

Nótase a tendencia á moción xenérica nos adxectivos rematados en -e, que nalgúns casos desenvolveron xa un morfema distinto pró masculino e pró femenino, establecendo unha oposición -o/-a, por ex. *meluje* 'persoa flaca' pasou en Pena de Cabras a *melujo* (m.)/*meluja* (f.).

As veces aparece en galego unha forma gramaticalizada *el* pra comeza-la oración, por ex. *¿i-el prónde vas?* Trátase, segundo A. Otero, dunha especie de partícula enfática que serve pra se dirixir a unha persoa, reclamando a súa atención cunha voz sin sentido, e pra evita-la brusquedade da interrogación ou da exclamación.

Abundan as expresións adverbiais, interxeccións e expresións familiares recollidas por Aníbal. Entre as expresións adverbiais sinalamos algunha como: *de emparzado* 'en aparcería', formada a partir do verbo *emparzar* 'hacer trato o convenio de aparcería'; *por empinche* 'por capricho', formado sobre o sustantivo *empinche* ou *empincha* 'competencia, rivalidad, enfado'; *jacando* 'antaño, en otro tiempo'; *tarín barín* 'justo, casi escaso', por ex.: "anduvo *tarín barín* (la cosecha, el que tiene que llegar a una hora)". Entre as interxeccións cómpre sinalar *eiramá*, empregada pra indicar ponderación: *corren máis os anos qu'eiramá*; tamén en frases de dúbida: *¿Qu'eiramá ha de ir en Soutelo!*; ou pra suliñar que non se comprenden

os motivos dun feito: ¡Non sei qu'eíramá vai catar alí! Abundan expresións familiares do tipo: *dou ó demo, dódemo, dodeme*, etc.

O libro de Aníbal proporciona un amplo material de alto valor pra estudia-los medios de formación de palabras en galego, presenta un número verdadeiramente prolixo de casos de prefixación, sufixación e composición. Permítenos ve-la vitalidade do sufixo *-ín* (lat. *-INU*) na zona oriental de Lugo: *pulvurín, ramallín, tremesín*, etc. Amóstranos tamén a forza que aínda ten na área oriental a solución *-oa* (lat. *-ONA*): *badanoa, baldragoa, cadigueiroa*, etc., fronte ó resultado *-ona* que é neste intre o máis xeralizado en Galicia.

A formación máis frecuente do plural das palabras rematadas en *-án, -ón* é en *-ais, -ois* (*turtullón*, pl. *turtullois*), como corresponde á área do galego oriental. Rexistra tamén algún caso en *-ás, -ós*.

Despóis de le-lo *Vocabulario de San Jorge de Piquín*, un queda coa impresión de que no galego existe unha vizosa fertilidade de prefixos e sufixos. A ordenación do material alfabéticamente permítenos observa-la importancia e vitalidade dalgunhas raíces no galego (véx., por ex., os derivados de *CAMB: *camba, cambada, cambadela, cambadeliar, camballudo, cambeiro, cambeleira, cambelo, cambela, cambichar, cambieito, cambo, cambón*, etc.) e, ó mesmo tempo, fixármonos nos procedementos de composición e derivación en galego, que, como xa dixemos, ten unha riqueza grande de sufixos (véx. derivados de *costa*: *costana, costaneiro, costrabedo, costabiada*, etc.) e de prefixos (*couciar - escouciar, chincar - achincar, bourear - debouriar, junguir - dejunguir, moucar - demoucar - remoucar*). Abundan os casos de acumulación de prefixos (*desembear, desemebeñar, desempoleirar, desengarguelar*) e de sufixos (*panzullanzán, papulludo, perdiguteiro, pinguinejadoiro, pulvuriñada*).

Hai certos prefixos e sufixos que teñen unha vitalidade moito máis visible ca outros, e que por iso podemos considerar de maior rendemento. Entre eles podemos destacar *en-*: *enosado, enozcar, ensebar, engouñar, enriada*, etc.; e entre os sufixos *-eiro, -eira*: *burrueira, cadigueiro, cabaneiro, brugueira, buligueira, budueira*, etc.

Por medio da prefixación e da sufixación atopamos casos de sustantivos formados sobre unha raíz nominal (*embiligoada* 'golpe dado con la barriga o con el ombligo', *cajigueira* 'quejigal', etc.), de sustantivos formados sobre un verbo (*empendangada* 'lio, embrollo', a partir de *empendangar* 'empantandar, hacer tratos poco seguros'; *empariñolada* 'acción y efecto de empariñolar', verbo éste que significa 'apilar a la ligera y de modo poco seguro', formado sobre *pariñolo* 'despectivo de pared'; *enzoufiada* 'acción y efecto de enzoufiar', verbo que aparece coa acepción de 'ensuciar, embadurnar'), de adxectivos formados sobre sustantivos (*emborrecado, -a* 'lleno de borrecas'), de verbos a partir de sustantivos (*embular*, formado sobre *bula*; *encabezar*, sobre *cabeza*; *espabujar*, sobre *pabuja*, etc.).

Hai casos de alternancia de sufixos e, sobre todo, de prefixos. Nos prefixos podemos sinala-la alternancia de *es-/a-* (*esbatojar/aba-*

tujar, esmuchar/amuchar), de *es/en-* (*espiucado/empucado*), de *en/a-* (*emberbesarse/aberbesarse, empadumar/apadumar, engaroufarse/agaroufarse*), de *des/es-* (*esfargallado/desfargallado, eslougarse/deslougarse*). Na alternancia de sufixos cómpre salienta-la de *-eiro/-oiro* (*pandeiro/pandoiro, saltadeiro/saltadoiro, serradeiro/serradoiro*).

3. L É X I C O

A intención de Aníbal Otero non era a de recoller todo o léxico popular indiscriminadamente, senón a de recolle-lo máis enxebre, p'curando non lle dar entrada ós castelanismos. Non obstante, aparece algún caso de falso galeguismo, como *conejeira*.

Cando estudia unha palabra, o autor anota tódolos sinónimos que coñece dentro do galego, así, cando estudia a voz *abanicadoiro* que designa o 'columpio', anota como sinónimos: *arromadoiro*, en Seoane; *bambio*, en Marín; *bimbón*, en La Guardia; *carriola*, en Parrochas; *piridenca*, en Quintáns; *piringuela*, en Lesende; *trenla*, en Noalla; *zongue* (m.), en Celas de Peiro; *trondia*, en Hospital. Pró concepto do cast: 'lloviznar' rexistra, s. v. *barrallar*, amáis desta denominación, as seguintes: *barruzar, babuñar, barrazar, barroñar, barbañar, batumar, breçar, faiscar, froallar, poallar, pruyar, gorgozar, moquejar, moquear, bornazar*, todas elas localizadas. Outros casos de abundancia de sinónimos poden verse s. v. *cullareto, falopa*, etcétera.

Son moi numerosos os casos de polisemia ou reunión de varios significados nunha palabra, por ex., a voz *CAL* encerra as seguintes acepcións: 1. 'Conducto aberto de madeira que lleva el agua desde el caz hasta el rodezno'; 2. 'Cebadera'; 3. 'Pieza del telar en la que se encajan los peines'. A palabra *BALASTRÓN* serve pra designalo 'tendón' e, en sentido figurado, indica tamén 'pedra, madero o cosa grande y pesada. También se dice de las personas y animales'; pro, en Hospital, significa 'montón de tierra o piedra'.

É moi significativa na fala popular a gran cantidade de palabras onomatopeicas (*cacarejo*, adj., 'despectivo de un gallo pequeño'; *ñañarear* 'funicar en un trabajo') e de denominacións expresivas (*chave das nocas* 'el amo o as en una profesión o el que tiene poder de resolver una cosa'; *escachademos* 'individuo chistoso que hace reír a cualquiera'; *escaldafarrapo* 'susto'; *herba de pata de lobo; herba de uña de gato*, etc.).

Son numerosas as notas etnográficas que aparecen ó longo de todo o traballo. As veces o autor ofrece descripcións detalladas dos obxectos designados por unha palabra: s. v. *forno* fai un estudio detallado do tipo de forno que se atopa en A. Santas e das súas partes; s. v. *mazo* describe o artefacto deste nome pra bater ferro, e dá razón das súas partes indicando o nome de cada unha. Outras veces, o autor proporciona informacións sobre os costumes e crenzas do pobo galego. Vexamos, por ex., o que nos di s. v. *HERBA*

CABREIRA: Hierba fabulosa que nace al cabo de siete años del bazo que echan por la ventana izquierda de la nariz las crías mulares a poco de nacer: *No primeiro espurrido tira o bacio polas narices*. Fregando el dinero con ella se vuelve a las manos después de haber hecho un pago. Los petos agujerean los árboles con ella y las golondrinas la llevan para su nido. Otros dicen que si se tira en el agua vuelve atrás, no va con la corriente. Abre todas las cerraduras. Otros dicen que nace en los campos, en los sitios donde orinan las caballerías. Otros que, si se siega en los prados donde la haya, llueve. El que la lleva en un haz no le hipnotizan, ni hacen ver visiones. Aníbal tamén recolle no seu traballo refráns e poesías populares relacionados con algunha palabra que figura como entrada no vocabulario; así, s. v. IGUARZO aparece o refrán "En marzo, iguarzo antes a tres que non a catro" (que indica que por este tempo teñen a mesma duración os días e as noites), e s. v. MAZARICO aparecen os seguintes versos populares: "Pico, pico, mazarico, / ¿quen che deu tamaño pico? / Deume Dios este traballo / pra picar neste carballo. / Piquei e repiquei, / sete graus de millo encontréi. / E leveinos ó mercado / pra comprar un cocho cebado; / e leveinos ó muín, / i o muín a moer / e os ratiños a comer; / i agarreinos polas orellas / e tireinos antre as ovellas; / i agarreinos polo rabo / e tireinos contra aquel cabo. / Caba, cabo, cabanón, / mamache nun cagallón". Os datos deste tipo son abundantes ó longo de todo o traballo, cfr., por ex., s. v. MANJORRO, PASOL, etc.

O LABOR DOS EDITORES

Os encargados da preparación da edición da obra foron, como xa queda dito, Antonio Santamarina Fernández e Francisco García Gondar, que tomaron a responsabilidade da organización e ordenación de todo o material recollido nos cuadernos do autor, labor non doado se temos en conta a necesidade de mante-lo equilibrio entre dous presupostos: mante-la fidelidade ó autor, seguindo os seus criterios, e convertir, ó mesmo tempo, os manuscritos de Aníbal nunha obra práctica e manexable. Pra acadaren este resultado víronse na obriga de fichar todo o material incluído nas libretas orixinais, e a partir de ahí puideron mellora-la ordenación introducindo algunhas modificacións que enriquecen o legado do autor. Entre as aportacións dos editores á obra cabe destacar:

a) Presentar como entradas do léxico as palabras recollidas en lugares de Galicia distintos de San Xorxe de Piquín. Estas voces de fóra de San Xorxe aparecen como entradas con letra itálica maiúscula, a diferenza das de San Xorxe que aparecen en letra versal, e remiten á correspondente voz de S. Xorxe, á que hai que acudir pra coñece-lo seu significado.

b) Retocar algunhas veces as definicións dadas polo autor, introducindo, só en raras ocasións, lixeiras modificacións pra matizar

ou darlle unha expresión máis correcta á presentada polo autor. Por ex., s. v. APEZAR, mentres no caderno orixinal aparece a definición 'juntar piezas de terreno', na edición que nos ocupa a definición amplifícase da seguinte maneira: 'juntar lo que está en piezas, hablando de terreno o de telas, principalmente'. Outro caso no que os editores se viron na obriga de remodela-la definición de A. Otero, por presentarse ésta nun estilo confuso, é o de ARAMPAZO, que no caderno primeiro aparece así: "pedazo hablando de terreno. *Vaya arampazo que cavou*²; *un arampazo de prado*, etc. En outros, sólo al terreno malo: *Hay allí un arampazo que non vale nada*. (También harapo de un vestido?, de madera o carne; de la corteza de pan (...)", e que no libro aparece dun xeito máis ordenado: "Pedazo, hablando de terreno: *Vaya arampazo que cavou; un arampazo de prado*, etc. Para otras personas solamente: trozo malo de terreno, ropa, madera, carne, etc. (...)"

c) Os editores relacionan palabras sinónimas en casos en que o autor non o fixo. Isto enriquece o valor práctico deste vocabulario, e facilita o seu manexo. Por ex., na voz ALFAR o autor dá a definición, pro non a pon en relación con ACINZAR, que tamén aparece no vocabulario e ten o mesmo significado, cousa que fan resalta-los editores remitindo á voz ACINZAR. Algo semellante ocorre s. v. ABALASTRAR, onde con moi bo criterio os editores remiten a ABASTRAR e BALASTREAR, entradas léxicas que tamén se achán nos cadernos do autor, pro que el non puxo de feito en relación; á ordenación do material en fichas permitiúlles ós editores unha mellor visión, que os capacitou pra poñeren en relación as distintas variantes dun mesmo termo e as distintas voces pra designar un mesmo concepto. O mesmo, s. v. ATRABINCARE, que no manuscrito aparece coa definición 'atar la trabinca', en Quintáns, e que no libro remítese a ACADIGUEIRAR, que ten o mesmo significado, e onde efectivamente xa o autor fai referencia a TRABINCA e TRABINCAR.

d) Por afán de claridade os editores introduciron algún signo gráfico en casos nos que non aparecía no orixinal. Por exemplo, s. v. AQUÍ, no libro aparecen dous apóstrofos nos exemplos: "*Eu se fora d'aquí a el non o facía; d'aquí a que veña*". Pola contra, no caderno lese: "*Eu se fora daquia el no no facía*, non iba a tal sitio; *daquia que veña*"; sin apóstrofo en ningún dos exemplos. Nestes exemplos, segundo se pode observar, nótanse outras diverxencias debidas á actualización da grafía que nalgúns casos trataron de face-los editores; así, mentres que Aníbal fai amalgama no caso de *daquia*, fundindo os tres monemas de tal xeito que non se observa máis ca un só segmento no plano formal, os editores separan na grafía os tres elementos morfolóxicos *d'aquí a*. Outro caso de adaptación ortográfica é, no primeiro exemplo, o que no libro aparece *non o*, e no caderno de Aníbal *no no*: a grafía *no no*

² O sulfiado é meu.

do autor responde con toda seguridade a unha realización fonética [nóno] co segundo *n* apicoalveolar [n], distinto do velar co que pronunciámo-lo -*n* final do adverbio de negación *non* [nõŋ]. O resultado apicoalveolar do segundo *n* é consecuencia dunha asimilación co *l* do pronome que lle segue: *non* (*i*llum. > *non lo* > *non no* > *no no*, que nalgúns casos perdeu o -*n*- intervocálico e chegou á da-la forma *no* (pasando por *noo*), coñecida en distintos puntos de Galicia. Con todo, a grafía *non o*, diferenciando claramente a negación do pronome, é hoxe comunmente admitida, e por iso os editores adoptaron esa forma. Coido que hai un lixeiro despiste na interpretación do primeiro exemplo, que no libro aparece: “*Eu se fora d’aquí a el non o facía, no iba a tal sitio*”: seguindo con fidelidade o caderno de Aníbal, e introducindo as mesmas modificacións gráficas dos editores, o correcto sería: “*Eu se fora d’aquí a el non o facía, non iba a tal sitio*”, todo en galego e en letra cursiva.

e) O autor nos orixinais non fai máis anotacións fonéticas, cáis imprescindibles (por ex., pra rexistra-la geadá); por iso no aspecto fonético o libro resultou moi enriquecido coa primordial aportación dos editores, que nas voces de S. Xorxe sinalan os casos de iode e wau, así coma os de /e/, /o/ abertos. Estas contribucións dos editores esixíronlles un traballos labor de indagación e comprobación de datos, levado a cabo en varios viaxes a San Xorxe de Pi-quín. Outras veces os editores engaden tamén ós datos dos orixinais algunha transcripción fonética nova pra indicar feitos diferenciais que podían pasar desapercibidos pró lector, como, por ex., a pronuncia do *n* velar en palabras como *enalár* [ẽnalár], *enauga-doiro* [ẽnaugađóiro], etc.

Certamente, o traballo dos editores foi arduo e loable, sobre todo tendo en conta as partes deterioradas dos cadernos, tanto que moitas veces é difícil a interpretación e, incluso, reconstrución do texto, interpretación e reconstrución que nalgúns casos son mesmamente imposibles.

MANOLO GONZÁLEZ GONZÁLEZ

Santiago de Compostela

